

УДК 378.22.015.3:159.9

МИШКО Надія Мирославівна

*асистент кафедри психології Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО- ЦІННІСНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА У ПРОЦЕСІ ЗДОБУТТЯ ДРУГОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано сутнісні особливості і структура психологічної готовності до професійної діяльності психолога. Проаналізовано погляди на особливості навчальної діяльності дорослих людей. Описано особливості використання різноманітних технологій навчання з метою розвитку мотиваційно-ціннісної готовності майбутнього психолога, який здобуває другу вищу освіту.

Ключові слова: *готовність, психологічна готовність, структура професійної готовності, мотиваційно-ціннісна сфера, інноваційні технології навчання.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах популяризації діяльності психолога, попит на цю спеціальність зростає з кожним роком. Незважаючи на чисельність випускників даної спеціальності, наразі можна констатувати досить низький відсоток молодих спеціалістів, які намагаються працевлаштуватися за фахом. Тому, важливим є дослідження проблеми психологічної готовності до професійної діяльності психолога, визначення сутності цього явища та його структурних компонентів. Актуальним при створенні напрямків перепідготовки за спеціальністю «Психологія» є визначення основних закономірностей формування професійної позиції та професійної готовності, ключовим компонентом якої є система цінностей та потреб майбутнього фахівця.

Існує низка наукових досліджень проблеми готовності до професійної діяльності: вивченням змістової характеристики поняття «загальна готовність до праці» (О.Г. Асмолов, С.Д. Максименко, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн,

Д.М. Узнадзе та ін.); розробка структурних компонентів і показників готовності до професійної діяльності (Г.О. Балл, А.О. Деркач, Є.О. Клімов, М.В. Левченко, М.В. Папуча, А.Ц. Пуні, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін та ін.). Проблемами запровадження інноваційних технологій навчання розглядали А.О. Вербицький, Г. Лозовий, В.В. Давидов, Л.В. Занков, Н.І. Аргінська, Н.Д. Дмитрієва, А.В. Полякова, З.І. Романовська, В.Ф. Моргун та інші.

Формулювання ідей статті. Зважаючи на особливості навчальної діяльності дорослих людей, з одного боку, та скорочений термін навчання при здобутті другої вищої освіти, з іншого, доцільним буде аналіз шляхів формування мотиваційно-ціннісної готовності до професійної діяльності психолога в процесі перепідготовки спеціаліста, як специфічної складової даної професії.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі становлення нашої держави, який характеризується як кризовий і перехідний, все більшого попиту набуває професія психолога. Однією з найбільш актуальних проблем постає формування особистості майбутнього психолога в процесі його професійної підготовки. Як правило, людина стає перед вибором майбутньої професії в юнацькому віці. На цей вибір суттєво впливають думки батьків, друзів, вчителів, ЗМІ тощо. Стосовно професійного переорієнтації дорослих людей, то цікавим є той факт, що на Заході контингент людей, що здобувають другу освіту – це, в першу чергу, особи, що розширюють свою професійну кваліфікацію, а також безробітні та мігранти. В Україні – це, навпаки, особи з досить високим соціальним статусом, фінансовими можливостями та рівнем освіти, які або підвищують свою кваліфікацію, або знаходяться у пошуку власних меж самореалізації.

Професія психолога передбачає володіння відповідними знаннями, уміннями й навичками роботи, а також певними особистісними якостями. Однак інтегруючим потенціалом майбутнього психолога є мотивація, оскільки в ній імпліцитно міститься і розвиток здібностей, і формування характеру тощо.

Мотиваційно-ціннісна сфера є важливим компонентом готовності до виконання професійної діяльності, основаної на взаємодії з іншими людьми, їхніми проблемами, складними внутрішніми станами, повинна бути окремо розглянута як особлива проблема формування майбутнього фахівця.

Як справедливо зазначає Є.О. Клімов, у студентів психологічних факультетів немає базової підготовки для старту на вузівському рівні. Все, чим володіє абітурієнт психологічного факультету – це особисті враження отримані в області побутового спілкування, прочитаних книг та переглянутих кінофільмів. Саме тому важливою в осмисленні є проблема психологічної готовності до професійної діяльності майбутнього психолога. Проте сама сутність даного поняття розглядається різними авторами досить неоднорідно. Так, О.Г. Асмолов, вивчаючи питання готовності до праці, визначив провідне місце внутрішньої установки в структурі діяльності суб'єкта, головною функцією якої є те, що вона визначає стійкий, послідовний, цілеспрямований характер протікання діяльності [1]. Г.О. Балл, П.С. Перепелиця розуміють готовність до діяльності як “комплексну здібність”, що розглядається авторами як утворення, що складається з мотиваційної (схильність до певної діяльності) та інструментальної (інтелектуальні та емоційні механізми регуляції діяльності) сторін [2]. М.І. Дьяченко та Л.О. Кандилович розкривають психологічну готовність як істотну передумову цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості й ефективності. Вона допомагає людині успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання й досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати свою діяльність у певних ситуаціях [5]. Більшість психологів вважають, що професійна готовність передбачає високий рівень виконання професійних дій, який неможливий без певного рівня сформованості морально-психологічної готовності.

Як зазначає К.В. Седих, невід'ємною частиною формування психологічної готовності до професійної діяльності майбутнього психолога є професійний образ світу. Його

специфіка визначається через систему професійних понять, і він є одним із найважливіших суб'єктивних чинників, що визначають особливості професійного ставлення та удосконалення за період навчання у вищому навчальному закладі [10].

Таким чином, ми бачимо наскільки мотиваційно-ціннісна складова є важливим компонентом професійної підготовки майбутнього фахівця, опора на який зустрічається в більшості наукових розробок з питань психологічної готовності до професійної діяльності. Саме ця складова визначає сталість, глибину і послідовність у готовності до виконання своїх обов'язків. У той час, як розширення обізнаності, покращення знань, умінь, навичок – відходить на другий, хоча й не останній план і є умовою для подальшого самовдосконалення як особистості і як професіонала.

Аналіз сучасного стану досліджень проблем освіти, підготовки та перепідготовки майбутнього психолога свідчить про зростаючий інтерес до проблеми суб'єктного розвитку психолога, у зв'язку з чим представляється перспективним виділення як основоположного блоку в моделі підготовки психолога характеристику, що виражає його ставлення до професії, його позицію як професіонала і особистості [8].

Професійна позиція фахівця являє собою системне утворення психічних властивостей і якостей особистості, обумовлених професійною діяльністю. У процесі перепідготовки фахівців, що мають різну освіту, соціальний статус, вік, особливо актуальним стає вивчення складових, механізмів і умов становлення професійних позицій майбутніх психологів. Професійна позиція особистості визначає її орієнтації, місце і роль у процесі запропонованої їй діяльності. Як стійка система відносин вона виражає самооцінку, рівень професійних домагань, вмотивованість діяльності і розуміння свого призначення. Система перепідготовки буде забезпечувати більш ефективно, в порівнянні з наявною практикою, становлення професійної позиції психолога при дотриманні наступних умов: система перепідготовки спеціаліста в якості

основної мети повинна мати усвідомлення ним сукупності своїх відносин до психологічної діяльності як професійної позиції, здатності її свідомого вибору і затвердження в різних ситуаціях професійної діяльності, перехід у режим професійно-особистісного саморозвитку на основі концептуальності суб'єктно-авторської професійної позиції. В процесі перепідготовки спеціаліста, направленої на становлення його професійної позиції слід починати з осмислення ним професійної діяльності як особистісно-значущої, переходячи далі до співвіднесення власних смислів діяльності до вимог соціокультурного осмислення і проектування власної концептуально вибудованої діяльності на основі усвідомленої і визнаної професійної позиції [8].

Специфіка становлення майбутнього професіонала в процесі перепідготовки визначається психологічними особливостями освіти в зрілому віці, а також глибиною і сформованістю колишньої професійної позиції особистості, яка може як полегшувати, так і ускладнювати перехід до нової, психологічної професійної позиції фахівця. Дорослі, що проходять перекваліфікацію характеризуються такими психологічними особливостями: 1) невисоким рівнем навченості, зумовленим зниженням із віком вміння вчитися і пізнавальних здібностей; 2) умовною готовністю до професійного навчання, яка визначається тим, що навчальна і професійна діяльність має ряд істотних психологічних особливостей. Професійна діяльність носить переважно репродуктивний характер, навчальна діяльність передбачає створення якісно нового для себе продукту – набуття нових знань, умінь, навичок, а також професійних якостей особистості [6, с. 156].

У зв'язку з цим виникає необхідність впровадження нових технологій навчання та професійного розвитку і становлення особистості психолога, створених з урахуванням важливості формувальних впливів на мотиваційно-ціннісну сферу майбутнього фахівця як основу його особистісної готовності. В основу загальної орієнтації психолога повинні бути покладені

соціально значущі цінності, а сфера обраної діяльності визнана і прийнята ним як життєво важливого пріоритету. Позиція, сформована таким чином, може вважатися оптимальною. Вона здатна стимулювати найвищу продуктивність професійної діяльності майбутнього психолога.

Формувальні впливи на майбутнього психолога, який отримує другу вищу освіту є досить обмеженими в часі і є визначеними конкретно-навчальною ситуацією оволодіння новими знаннями, уміннями й навичками у вищій. Зазвичай такий освітній процес має заочну форму навчання і вимірюється в цілому п'ятьма навчальними сесіями, остання з яких є випускною. Тому доцільність застосування тих чи інших навчальних технологій отримує нове більш визначальне місце. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти, соціальні перетворення в українському суспільстві змінили орієнтації в освітній галузі і вимагають удосконалення українського національного освітнього простору. Особливо це стосується освіти майбутніх психологів.

У зв'язку зі зміною соціальних вимог відбувається переосмислення системи сучасної освіти, підвищено вимоги до неї. Від пояснювально-ілюстративного методу трансляції навчального матеріалу викладач має перейти до нових методів, у яких посилено творчо-діяльнісний компонент. Головна стратегія педагогічної діяльності має бути спрямована на формування духовного світу особистості, розкриття потенційних можливостей та здібностей студентів. Важливою вимогою сучасного суспільства є не енциклопедичність знань, а набуття вмінь і навичок, що сприяють розвитку гнучкого мислення та самореалізації особистості. Розв'язання цих актуальних проблем можливе лише на основі широкого використання елементів інноваційних педагогічних ідей і технологій, оптимального поєднання традиційних і нетрадиційних форм навчання, упровадження інтегрованих елементів комп'ютерних знань у навчальний процес [3].

Слово *інновація* має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічній

інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. На сучасному етапі в освітньому просторі спостерігається перехід від пояснювально-ілюстративної моделі навчання до особистісно-орієнтованої [4].

Можемо виділити спільні ознаки методик і технологій, що забезпечують реалізацію принципів особистісно-орієнтованої освіти: своєю метою вони проголошують розвиток та саморозвиток студента з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій і суб'єктного досвіду; створюються умови для реалізації та самореалізації особистості; кінцевим продуктом є не лише здобуття знань, вироблення умінь і навичок, а й формування компетентностей.

Крім технологій особистісно-орієнтованого навчання є й інші педагогічні технології, які також було б доцільно застосовувати задля формування мотиваційно-ціннісної сфери майбутніх психологів, які здобувають другу вищу освіту: педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності студента; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління та організації навчального процесу; педагогічні технології на основі дидактичного удосконалення та реконструюванні матеріалу; окремі предметні педагогічні технології; педагогічні технології розвиваючого навчання та педагогічні технології авторських шкіл та інші.

Конфуцій писав: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу і чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу і обговорюю – я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю – я набуваю знань. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром». Ці слова є своєрідним поясненням інтерактивного навчання, з яким безпосередньо пов'язані педагогічні інновації. Сутність інтерактивних технологій полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Це співнавчання в якому і викладач, і студенти є суб'єктами навчання. Викладач виступає лише в ролі організатора навчання, координатора роботи груп, фасилітатора дискусії тощо.

Під час застосування інтерактивних технологій, як правило, моделюються реальні життєві ситуації, пропонуються проблеми для спільного розв'язання, застосовуються рольові ігри. Застосування інтерактивних технологій потребує старанної підготовки викладача і студентів. Вони мають навчитися успішно спілкуватися, використовувати навички активного слухання, висловлювати особисті думки, вміти ставити запитання та відповідати на них. Все це мало б гармонійно впливати на розвиток основних умінь і навичок майбутнього психолога [4].

Цікавим для застосування у вищій школі могло би бути знаково-контекстне навчання, в якому замість орієнтації на засвоєння продуктів минулого досвіду реалізується установка на професійну діяльність, детермінація майбутнім займає місце детермінації минулим (як у традиційному навчанні). Метою діяльності студента стає не оволодіння системою інформації і тим самим основами наук, а формування здібностей до виконання професійної діяльності.

А.О. Вербицький підкреслює, що основною формою організації контекстного навчання є *ділова гра*, яка виконує навчальну функцію. Вона дозволяє ніби прожити конкретну ситуацію, вивчити її в безпосередній дії. Ділова гра сприяє максимальному наближенню до реальної практичної діяльності; учасники гри виступають у різних ролях, мусять приймати рішення, нерідко в конфліктних ситуаціях; це колективний метод навчання (колективний пошук розв'язання ситуації). Ділові ігри створюють умови для самоорієнтації, перевірки себе, своїх можливостей. Відмінністю ділової гри від ігор-розваг є її «післядія» (коли учасники гри припускаються помилок, то задумуються над тим, що не змогли, чого не розуміють). Надзадачею гри є досягнення ефекту саморозвитку, самоосвіти, саморегуляції [3].

Таким чином, знаково-контекстне навчання при підготовці майбутніх психологів, які здобувають другу вищу освіту, дало би змогу не лише актуалізувати суб'єктивний досвід студентів, що включає в себе особистісний (вміння спілкуватися, емоційна

виривалість) і професійний (вміння вирішувати складні завдання, врегульовувати конфліктні ситуації), а й відчуті значимість майбутньої професійної діяльності, ступінь власної потреби у цій діяльності, а також окреслити напрямки самовдосконалення [3].

Також цікавою для нас виявилася «суггестопедія» (від лат. *suggestum* – навіювати, *pedia* – скорочене від слова «педагогіка»). Базовими психологічними концепціями суггестопедії є психоаналіз і психологія навіювання. Її автором вважають Г. Лозанова – педагога, психолога, психіатра, який очолював створений у Болгарії інститут суггестології. Він вважає, що в будь-якій людській діяльності має місце деяка «неусвідомлювана активність». Основними методами вивчення суггестивних явищ є псевдопасивність, релаксація і т.п. Інформація ззовні потрапляє до внутрішнього світу особистості по двох каналах – свідомому («логічно аргументоване і мотивоване слово») і несвідомому («темні інстинктивні тенденції», «вторинні автоматизовані діяльності» і «навіювання», тобто власне суггестія). Саме несвідоме і розглядається як основне джерело «резервних можливостей психіки». Тобто, суггестопедія розуміється як педагогіка, яка використовує суггестивні моменти в навчанні, але не відмовляючись від раціональної педагогіки (прослухати, прочитати, зрозуміти, усвідомити, завчити), наголошує на несвідомому каналі прийому інформації [9].

Суггестивний вплив діє прямо на підсвідомість і може стати аргументом для дії; основне значення якого в тому, що завдяки «феномену відпочинку» знімається знесиленість, яка все ж-таки накопичується, враховуючи особливості навчальної діяльності, особливо в дорослих людей, які здобувають другу вищу освіту. Таким чином, студенти мають змогу запам'ятовувати більші об'єми матеріалу, навчатися використовуючи власний темп запам'ятовування і таке інше, що в свою чергу забезпечує диференціальний підхід і ціннісне ставлення до самого студента, що є запорукою формування відповідних якостей у майбутній професійній діяльності.

Окрім інноваційних методів навчання для розвитку мотиваційно-ціннісної готовності майбутніх психологів, що здобувають другу вищу освіту можна також застосовувати методи активного психологічного впливу – психологічні тренінги, елементи яких можна впроваджувати на практичних заняттях чи факультативно. В рамках подібних тренінгів можна закладати стимулювання більш глибокого розуміння власних потреб, устремлінь та цінностей, а також шляхів досягнення потреб більш високого рангу в ієрархії людських потреб. Це б, у свою чергу, сприяло розвитку особистісної і саме мотиваційно-ціннісної готовності до виконання майбутньої професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі теоретичного аналізу можемо зазначити, що проблема мотиваційно-ціннісної сфери майбутніх психологів, які здобувають другу вищу освіту є досить актуальною та недостатньо розробленою на сучасному етапі. У світлі все більш зростаючого попиту на психологічну допомогу в суспільстві, очевидно, зростають і вимоги до професійної готовності таких фахівців. Отже, готовність – це активнодіючий стан особистості, установка на визначену поведінку, мобілізованість сил для виконання завдання. Психологічна готовність – це необхідна умова успішної і ефективної діяльності, зміст і структура якої визначається вимогами діяльності до психічних процесів, станів, досвіду і якостей особистості.

Готовність до майбутньої психологічної діяльності передбачає утворення таких необхідних установок, сукупності професійних знань і умінь, властивостей і якостей особистості (в комплексі усіх мотиваційних, орієнтаційних, операційних, вольових, оцінних і мобілізаційно-настрійових компонентів), які забезпечують можливість майбутньому фахівцю свідомо і якісно, зі знанням справи виконувати свої професійні функції.

Застосування інноваційних технологій навчання в процесі перепідготовки спеціаліста дає можливість знизити суб'єктивний стан навчальної напруги у дорослих людей, активізувати арсенал особистісного і професійного досвіду таких студентів, застосувати

диференціальних підхід, підвищити свої комунікативні навички, навички подолання проблемних ситуацій, програвання у діловій грі можливих майбутніх професійних ситуацій, підвищити інтерес до обраної професії, зрозуміти напрямки самовдосконалення як майбутнього фахівця, а отже і значно підвищити відсоток мотиваційно-ціннісної готовності майбутніх психологів, які здобувають другу вищу освіту до виконання професійної діяльності. У подальшому плануємо розробити і застосувати психологічний тренінг на розвиток мотиваційно-ціннісної готовності майбутніх психологів, що здобувають другу вищу освіту та визначити ефективність його застосування.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Учебник. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. Балл Г.О. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти // Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для педагога / Г.О. Балл, П.С. Перепелиця; за ред. Г.О. Балла. – Київ-Рівне, 1996.
3. Вербицький А.А., Бакшаева Н.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А.А. Вербицкий, Н.А. Бакшаева. – М. : Просвещение, 2000. – 280 с.
4. Дичківська І.М. Основи педагогічної інноватики: Навч. посіб. / І.М. Дичківська; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2001. – 231 с.
5. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович – Минск : Изд-во БГУ. 1976. – 176 с.
6. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. / Э.Ф. Зеер Учебн. пособие. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: МОДЭК, 2003. – 480 с.
7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов – Р.-на-Дону, 1996. – 512 с.
8. Крыленко А.В. Современный психолог: проблемы профессионального становления / А.В. Крыленко // Психология. – 2000. – №3. – С. 12–32.
9. Моргун В.Ф. «Суггестопедия» в свете современной психологии учения / В.Ф. Моргун // Сов. педагогика. – 1978. – №1. – С.77–85.
10. Седих К.В. Психологія взаємодії систем: «Сімя та освітні інституції»: монографія / К.В. Седих – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 228 с.

Н.М. Мышко

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИОННО-ЦЕННОСТНОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО ПСИХОЛОГА В ПРОЦЕССЕ ПОЛУЧЕНИЯ ВТОРОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье проанализированы сущностные особенности и структура психологической готовности к профессиональной деятельности психолога. Проанализированы взгляды на особенности учебной деятельности взрослых людей. Описаны особенности использования различных технологий обучения с целью развития мотивационно-ценностной готовности будущего психолога, который получает второе высшее образование.

Ключевые слова: *готовность, психологическая готовность, структура профессиональной готовности, мотивационно-ценностная сфера, инновационные технологии обучения.*

N. Myshko

THE WAYS OF FORMATION MOTIVATIONAL-VALUE READINESS OF THE FUTURE PSYCHOLOGISTS IN THE PROCESS OF OBTAINING SECOND HIGHER EDUCATION

The relevance of this study is mediated by the specifics of the current stage of development of our state, which exists today in terms of socio-economic and political challenges. In this regard, in a society increasingly demand and the prevalence of acquiring the profession of psychologist. Therefore, the requirements for the work of the psychologist only grow, resulting in the development and expansion of education for the profession. Apart from the usual full-time and distance learning, today opened the possibility of obtaining a second higher education on specialty «Psychology», which differs by the number of hours of classroom work students. Psychological education becomes accessible to a wide number of people, in spite of this, at this stage we can say fairly low percentage of young professionals, who are trying to find a job in their field. The problem of professional psychologists due to increased demand for them and the extreme complexity of the situation in Ukraine is particularly acute, so it is important to determine what motivates people to study this particular profession. Yet is poorly understood aspect of value-semantic sphere of adults who get a second degree in «Psychology».

Thus, interest is in possibilities of variety of non-traditional pedagogical influences as a way of formation of value-motivational readiness of the future psychologist to carry out their professional activities. Such technologies should comply with the requirements of second higher education of adults in the specialty «Psychology». An alternative or addition of such technologies may be psychological trainings.

Key words: *readiness, psychological readiness, structure of the professional readiness, motivation and value sphere, innovative learning technologies.*

Надійшла до редакції 9.06.2015 р.